

УДК 329.1 (431)

Плюралізація партійної системи Польської Республіки: передумови та етапи становлення

Є.І. ГАЙДАНКА

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, E-mail: haydankayew@ukr.net

Авторське резюме

Зроблена спроба визначити інституційні особливості еволюції партійної системи Польської Республіки у контексті демократичного переходу. Розглянуто політико-історичні передумови становлення, специфіку нормативно-законодавчої бази функціонування та сучасні тенденції консолідації політико-партійного простору Польщі.

Визначено, що історико-політичними передумовами становлення багатопартійності в Польщі стали народні заворушення кінця 1970-их – початку 1980-их рр., еволюція профспілки «Солідарність» у масовий опозиційний суспільно-політичний інститут, суспільна діяльність ряду нелегальних опозиційних організацій, поява політиків-реформаторів у середовищі правлячої комуністичної партії.

Партійна система Польщі пройшла кілька десятирічну еволюцію: партійна система з партією гегемоном (1952–1989 рр.); атомізована багатопартійність (1989–1993 рр.); партійна система поміркованого плюралізму (1993 р. – дотепер). Закріплення багатопартійності позначилось розробкою чіткої нормативно-правової бази функціонування політичних партій та регулювання виборчого процесу, зокрема законодавства про політичні партії (1990 р., 1997 р.) та про вибори до Сейму (1993 р., 2001 р.). На сучасному етапі загальну конфігурацію партійної системи Польщі визначають дві політичні сили – «Право і справедливість» та «Громадянська платформа», які по чергово впливають на формування уряду.

Ключові слова: Польська Республіка, партійна система, плюралізація, демократичний транзит, Сейм, уряд.

Pluralisation of the party system in Poland: prerequisites and stages of development

YE.I. HAYDANKA

Uzhhorod national university, Uzhhorod, Ukraine, E-mail: haydankayew@ukr.net

Abstract

The author has made an attempt to define institutional peculiarities of the party system evolution in Poland during democratic transition. There have been contemplated political and historical prerequisites for its

© Є.І. Гайданка, 2014

establishment, the functioning and characteristic features of the legal basis as well modern tendencies in the consolidation of the Polish party system.

It has been determined that among the main political and historical prerequisites for the Polish multi-party system development one should mention the following: public riots in the late 1970s – early 1980s, the evolution of the trade union «Solidarity» into a mass oppositional sociopolitical institution, public activities of a number of illegal oppositional organizations, appearance of political reformers within the reigning Communist party.

The party system in Poland went through decades of evolution with certain stages, such as: party system with a dominant hegemon party (1952–1989), heterogenous multi-party system (1989–1993), moderate pluralism (1993 – up till present). Multi-party system consolidation was marked by elaboration of the legal basis for political parties' performance along with regulation of the election process, particularly legislation on political parties (1990, 1997) and on Elections to the Sejm (1993, 2001). At present the party system in Poland functions within the framework of the 2 key parties' performance: «Law and Justice» and «Civic Platform». These 2 parties have formed the government in turn.

Keywords: Poland, party system, pluralism, democratic transition, Sejm, the government.

Постановка проблеми. Польська Республіка (далі – ПР) входить до групи країн Центральної Європи, яким у короткотривалій історичний термін вдалося успішно вийти з лав «соціалістичного табору», подолати постсоціалістичну спадщину державного врядування та влитись у новий демократичний простір на європейському континенті. Трансформація політичної системи Польщі протягом 1980–2000-х рр. являє собою складний системний процес, спрямований на інсталяцію демократичних інститутів.

Досвід переходу до демократії ПР підтвердив системність лібералізації та демократизації політичної системи на різних структурних рівнях. В інституційному вимірі трансформація політичної системи в Польщі, передусім позначилась на еволюції та плюралізації політико-партійного простору.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема-тика демократичної трансформації на постсоціалістичному просторі (зокрема – Польщі) залишається актуальним напрямом порівняльного аналізу у вітчизняній політичній науці. Слід відмітити, що дослідження трансформаційних процесів ПР тематично зосереджуються довкола аналізу політичної історії країни останніх десятиліть; визначенні специфіки інтеграції у провідні євроатлантичні організації; компаративного аналізу практики демократизації у Польщі та Україні тощо. Вивченню особливостей еволюції окремих політичних інститутів у процесі демократичного транзиту присвячено не так багато дослідницької уваги.

Так, серед вітчизняних науковців різним аспектам функціонування політичних партій у сучасній Польщі присвячені праці С.Антонюк, О.Антонюк, Л.Алексієвця, В.Струтинського, О.Білянського, Є.Бучковського, О.Сахаренко, А.Романюка.

Мета дослідження полягає у розгляді та визначенні особливостей процесу еволюції політико-партійного простору Польщі у контексті демократичної трансформації. Визначена мета зумовила постановку таких дослідницьких завдань:

– визначити історичні, політичні та соціаль-

ні передумови становлення сучасної польської партійної системи;

– проаналізувати нормативно-правову основу діяльності політичних партій ПР;

– виокремити та охарактеризувати основні етапи становлення партійної системи в Польщі;

– провести порівняльний політологічний аналіз результатів парламентських виборів до Сейму ПР;

– визначити політико-ідеологічну конфігурацію урядових кабінетів Польщі.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом демократизації політичної системи Польщі є генеза політичних партій та становлення багатопартійної політичної системи. Характерно, що багатопартійна система була характерна для Польської Народної Республіки (далі – ПНР) ще до початку демократичних перетворень у 1980-их рр. Воднораз «у Польщі за соціалізму багатопартійність мала суто декоративний характер» [3, с.110].

Враховуючи досвід протодемократичного функціонування партійних суб'єктів, можна виділити такі передумови становлення сучасної партійної системи ПР:

1) масові протестні авторитарному соціалістичному режиму народні заворушення (1971 р., 1976 р., та 1980–81 рр.) призводять до утворення перших опозиційних організацій. Так, у 1976 р. виникає Комітет захисту робітників, який еволюціонує у громадсько-політичну організацію захисту громадянських прав і свобод;

2) виникнення на початку 1980-х рр. у результаті суспільної кризи масового опозиційного громадсько-політичного руху «Солідарність». У 1981 р. до складу «Солідарності» входить близько 10 млн. членів;

3) поширення на початку 1980-их рр. нелегальних громадських організацій [діють на широкій ідеологічній базі – від соціалізму (Польська соціалістична партія) до лібералізму («Незалежність»)], які в подальшому стали основою для формування опозиційних політичних партій [1, с.112];

4) еволюція профспілки «Солідарність» у політико-партійний інститут, спрямований на

руйнацію авторитарного правління Польської об'єднаної робітничої партії (далі – ПОРП). Фактично «Солідарність» виконувала у політичній системі країни функції масової політичної партії... Рух «Солідарність» у Польщі створив передумови соціально-економічного та психологічного характеру, які забезпечили перехід до посткомуністичного суспільства» [2, с.107];

5) поява політиків-реформаторів всередині партій-сателітів ПОРП (Об'єднана селянська партія (далі – ОСП) та Демократична партія (далі – ДемП), що призводить до дестабілізації авторитарної системи. Як наслідок, у січні 1990 р. ПОРП оголошує про саморозпуск;

6) до середини 1990-их рр. у політичному житті ПР у сфері партійного будівництва переважає поліпартійність та розмаїття підходів до розбудови демократії в країні. Характерними рисами початкового польського партійного плюралізму стали «егоцентричність і непримиренність окремих партій навіть у межах однієї частини політичного спектра» [3, с.124];

7) у результаті переходу країни від авторитаризму до політичного плюралізму спочатку складається багатопартійна атомізована система, яка на середину 1990-их рр. еволюціонує у бік партійної системи поміркованого плюралізму.

Еволюція партійної системи ПР чітко прослідковується при аналізі правової основи діяльності політичних партій. Відповідно до «Закону про політичні партії», прийнятого в липні 1990 р. [7], для того, щоб зареєструвати партію достатньо 15 підписів громадян та юридичної адреси. Статут і програма партії були обов'язкові. У результаті це призводить до масового виникнення партій та хаосу у політичній системі. За період 1990–1991 рр. зареєстровано понад 100 партій. На середину 1990-их рр. загальна кількість політичних партій становила понад 300. Переважна більшість партій не проводила активну суспільно-політичну діяльність і відповідно їхня участь у парламентських виборах носила зазвичай формальний характер. У червні 1997 р. було прийнято новий «Закон про політичні партії» [6]. Відповідно положень цього закону для того, щоб зареєструвати політичну партію, обов'язковим є підтримка не менше 1 тис. громадян, які володіють правом виборчого голосу та наявність статуту і програми партії [5, с.16]. Також було започатковано новий реєстр політичних партій, який здійснює Окружний Суд. Зміни до законодавства про політичні партії приводять до значного зменшення загальної кількості партій та виконання партіями безпосередніх функцій політичних інститутів у політичній системі. Тому наприкінці 1990-их рр. у Польщі консолідується та стабілізується партійна система.

Можна виділити такі етапи становлення польської партійної системи:

I етап (1952–1989 рр.). У ПНР встановлюється партійна система з партією-гегемоном. Із прийняттям соціалістичної Конституції у 1952

р. в Польщі кінцево закріплюється однопартійна державна влада ПОРП. Хоча в країні існували партії з організаційною автономією (ОСП, ДемП), але вони були незмінними політичними союзниками правлячої ПОРП.

II етап (1989–1993 рр.). Для Польщі характерна атомізована багатопартійна система. З початком загальної демократизації політичної системи із Конституції вилучається стаття про визначальну та керуючу роль ПОРП (3 ст. Конституції ПНР 1952 р.). Також вводиться положення про можливість створення альтернативних польським комуністам політичних партій.

За підсумками перших вільних виборів на поліідеологічній основі (1991 р.) в Сейм пройшли 24 політичні сили (відсутній прохідний виборчий бар'єр).

III етап (1993р.–дотепер). Функціонує партійна система поміркованого плюралізму. Нормативно-правовою основою для переходу Польщі до партійної системи поміркованого плюралізму стали Закон про вибори до Сейму 1993 р. [8] та Закон про політичні партії 1997 р. [6]. Для партій та блоків було введено відсотковий прохідний бар'єр та ускладнена процедура реєстрації.

Для третього етапу польського партіогенезу характерне здійснення влади лівими або правими партіями (класичні партії центру є маловпливовими). Починаючи з парламентських виборів 1993 р., праві/правоцентристські та ліві/лівоцентристські політичні сили змінюють при владі одна одну. З 2005 р. реальну боротьбу за владу в країні ведуть дві політичні сили – «Право і справедливість» та «Громадянська платформа».

Значний вплив на становлення та розвиток партійної системи постсоціалістичної Польщі має тип парламентського виборчого законодавства. У червні 1991 р. приймається новий Закон про вибори у парламент, згідно з яким встановлюється пропорційна виборча система в округах. Воднораз проблема політичної роздробленості країни залишалась актуальною. Новий Закон про вибори до Сейму, прийнятий у травні 1993 р., також базується на пропорційній основі, але вводиться прохідний бар'єр – 5% для політичних партій та 8% для виборчих блоків. Результатом зміни виборчого закону стало зменшення політичної роздрібленості в країні та стимулювання до розвитку впливових масових політичних об'єднань. Починаючи з 2001 р., вибори до Сейму проводяться на пропорційній основі у багатомандатних виборчих округах. Територія Польщі поділяється на 41 виборчий округ. Залежно від розміру округу визначається кількість депутатських мандатів. У найменшому окрузі обирається 7, а в найбільшому – 19 депутатів [4, с.43]. Розподіл депутатських мандатів проводиться між партіями, які подолали виборчий бар'єр за методикою d'Hondta. Даний метод сприяє проходженню до парламенту великих політичних партій/виборчих блоків. Відповідно зменшується загальна кількість парламентських партій, що

передбачає полегшення механізму формування парламентської більшості та сприяє загальній стабільності уряду.

Для позначення особливостей еволюції та консолідації політико-партійного простору ПР необхідно проаналізувати результати парламентських виборів (Див. Табл. 1). За підсумками демократичних виборів у ПР сформовані урядові кабінети на відповідній політико-ідеологічній основі (Див. Табл. 2).

Таблиця 2

Конфігурація ідеологічної компоненти урядів Польської Республіки (1991–2014 рр.)

Термін	Прем'єр-міністр	Політико-ідеологічна компонента
01.1991 –10.1993	Белецький Ян Ольшевський Ян Павляк Вальдемар Сухоцька Ханна	Домінує політико-ідеологічна роздрібленість
10.1993 –03.1995	Павляк Вальдемар	Правоцентризм
03.1995 –02.1996	Олексі Юзеф	Ліві
02.1996 –10.1997	Цимошевич Влоз-димеж	Ліві
10.1997	Бузек Єжи	Центр

–10.2001		
10.2001 –05.2004	Лешек Міллер	Ліві
05.2004 –10.2005	Белька Марек	Лівоцентризм
10.2005 –07.2006	Марцинкевич Казимеж	Праві
07.2006 –11.2007	Качинський Ярослав	Праві
11.2007 –дотепер	Туск Дональд	Правоцентризм

Висновки. Таким чином, еволюція партійної системи Польщі являє собою складний системно-процедурний процес, який у підсумку завершився плюралізацією та консолідацією політико-партійного простору країни. На початку 1990-их рр. для Польщі була характерна атомізована багатопартійність. На середину 1990-их рр. у Польщі складається багатопартійна система поміркованого плюралізму, яка в загальному стабілізує політичну систему. На сучасному етапі загальну конфігурацію партійної системи Польщі визначають дві політичні сили – «Право і справедливість» та «Громадянська платформа», які по чергово впливають на формування уряду.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз результатів виборів до Сейму Польської Республіки (1991–2011 рр.) [9]

Партії та блоки	Роки (рівень електоральної підтримки)						
	1991*	1993	1997	2001	2005	2007	2011
Демократичний союз	12,32%	10,59%	-	-	-	-	-
Польська селянська партія	9,22%	15,40%	7,31%	9%	-	-	-
Конфедерація незалежної Польщі	8,8%	5,77%	-	-	-	-	-
Союз праці	-	7,28%	-	-	-	-	-
Безпартійний блок підтримки реформ	-	5,41%	-	-	-	-	-
Виборчий блок «Солідарність»	-	-	33,83%	-	-	-	-
Союз свободи	-	-	13,37%	-	-	-	-
Рух відродження Польщі	-	-	5,56%	-	-	-	-
Союз лівиці демократичної	11,99%	20,41%	27,13%	41,04%	11,31%	-	8,24%
«Громадянська платформа»	-	-	-	12,7%	24,1%	41,51%	39,18%
Самооборона Республіки Польща	-	-	-	10,2%	11,4%	-	-
«Право і справедливість»	-	-	-	9,5%	27%	32,11%	29,89%
Ліга польських родин	-	-	-	7,9%	8%	-	-
Польська народна партія	-	15,40%	7,31%	9%	7%	8,91%	8,36%
Лівиця і демократи	-	-	-	-	-	13,15%	-
Рух Палікота	-	-	-	-	-	-	10,02%

* наведено результати політичних сил, що після виборів 1991 р. змогли подолати прохідний бар'єр до Сейму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Брониславский Е. Польский диалог. События в Польше глазами польских, советских, американских, английских, западногерманских и французских журналистов [Текст] / Ежи Брониславский, Георгий Вачнадже. – Тбилиси: Ганатлеба, 1990. – 640 с.
2. Веденева В. Алгоритмы надежды и самообман [Текст] / Валентина Веденева // Политические исследования. – 1991. – № 5. – С. 107-120.
3. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України [Текст] / Галина Зеленько. – К.: Критика, 2003. – 215 с.
4. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство [Текст] / [Пьотр Байор, Світлана Горобчишина, Михайло Товт]; За ред. Юлії Тищенко. – К.: Агентство «Україна», 2010. – 148 с.
5. Mgalsk M. Polski system partyjny [Text] / Marek Mgalsk, Waldemar Wojtask, Marek Mazur. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. – 272 s.
6. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. O partiach politycznych [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/partiepol/kon12.htm>.
7. Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. O partiach politycznych [Electronic resource]. – Regime to access: http://static1.money.pl/d/akty_prawne/pdf/DU/1990/54/DU19900540312.pdf.
8. Ustawa z dnia 28 maja 1993 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej [Electronic resource]. – Regime to access: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/aktpl/e1993.html>.
9. Wybory i referenda – Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej [Electronic resource] // Państwowa Komisja Wyborcza. – Regime to access: <http://pkw.gov.pl/wyniki-wyborow-i-referendow/wybory-i-referenda.html>.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014

REFERENCES:

1. Bronislavskij E. Pol'skij dialog. Sobytiya v Pol'she glazami pol'skih, sovetskih, amerikanskih, anglijskih, zapadnogermanskih i francuzskih zhurnalistov (Polish Dialogue. Events in Poland as Witnessed by Polish, Soviet, American, English, West German and French Journalists). Tbilisi, 1990, 640 p.
2. Vedeneva V. Algoritmy nadezhdy i samoobman (Algorithms of Hope and Self-Deception). *Politieskie issledovaniya*, 1991, no. 5, pp. 107-120.
3. Zelen'ko H. «Navzdohinna modernizatsiya»: dosvid Pol'shchi ta Ukrayiny («Pursuing Modernisation»: Polish and Ukrainian experience). Kyiv, 2003, 215 p.
4. Modeli politychnoyi komunikatsiyi: politychni partiyyi ta hromadyans'ke suspil'stvo (Political communication Models: political parties and civil society). Kyiv, 2010, 148 p.
5. Mgalsk M. Polski system partyjny (Party System in Poland). Warszawa, 2006, 272 p.
6. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. O partiach politycznych (The Law on Political Parties 1997). Regime to access: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/partiepol/kon12.htm>.
7. Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. O partiach politycznych (The Law on Political Parties, July 28 1990). Regime to access: http://static1.money.pl/d/akty_prawne/pdf/DU/1990/54/DU19900540312.pdf.
8. Ustawa z dnia 28 maja 1993 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (The Law on the Elections to the Polish Sejm, May 28 1993). Regime to access: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/aktpl/e1993.html>.
9. Wybory i referenda – Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Elections and Referendum – Elections to the Sejm and the Senate of Poland). Regime to access: <http://pkw.gov.pl/wyniki-wyborow-i-referendow/wybory-i-referenda.html>.

Гайданка Євгеній Іванович – кандидат політичних наук, доцент
Ужгородський національний університет
Адреса: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14
E-mail: haydankayew@ukr.net

Haydanka Yevheniy Ivanovych – PhD in political science, associate professor
Uzhhorod national university
Address: 14, Universytets'ka Str., Uzhhorod, 88000
E-mail: haydankayew@ukr.net